

Annotation

In this paper the importance and methodological possibilities of elective courses in the direction of increasing the level of general education students. The problems that arise in the way of the introduction of elective courses in the practice of general educational institutions, and suggest ways to address them. It is shown that elective courses are an important factor in achieving student learning outcomes that meet the pressing problems of the Ukrainian society. Promising task of the theory and methods of teaching physics is the creation of elective courses to specific books on physics, which allows for the methodical system of training in accordance with the educational needs and abilities of students.

Keywords: *elective courses, methodological possibilities of elective courses, elective courses of the program.*

УДК 373.5.048:331.548

Бобилева Я. В.
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

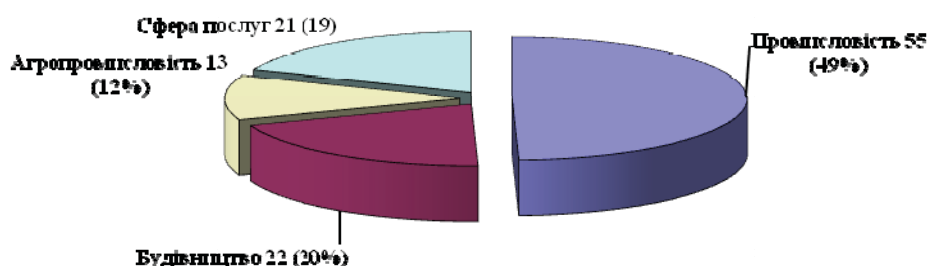
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ВИПУСКНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Стаття присвячена проблемі визначення установок випускників шкіл на отримання професійно-технічної освіти. Розглянуто окремі методичні аспекти вивчення соціально-професійних орієнтацій випускників загальноосвітніх закладів.

Ключові слова: *установка, професійна орієнтація, професія, професійно-технічна освіта.*

Дефіцит спеціалістів робітничих професій аналітики пов'язують з кризою професійно-технічної підготовки в Донецькій області. В містах області стрімко зростає потреба в будівельниках, механіках, слюсарях-сантехніках, електриках. На кожного випускника училища чекають щонайменше п'ять пропозицій від роботодавців.

Станом на перше січня 2012 р. в області функціонує 111 державних професійно-технічних навчальних закладів (далі ПТНЗ). З них: 7 навчальних центрів при установах виконання покарань; 2 структурних підрозділи вищих навчальних закладів; 1 Макіївське професійне училище соціальної реабілітації ім. А. С. Макаренка; 101 ПТНЗ підпорядковані Міністерству освіти і науки України, що здійснюють первинну професійну підготовку кваліфікованих робітників з числа випускників 9-х та 11-х класів загальноосвітніх шкіл.

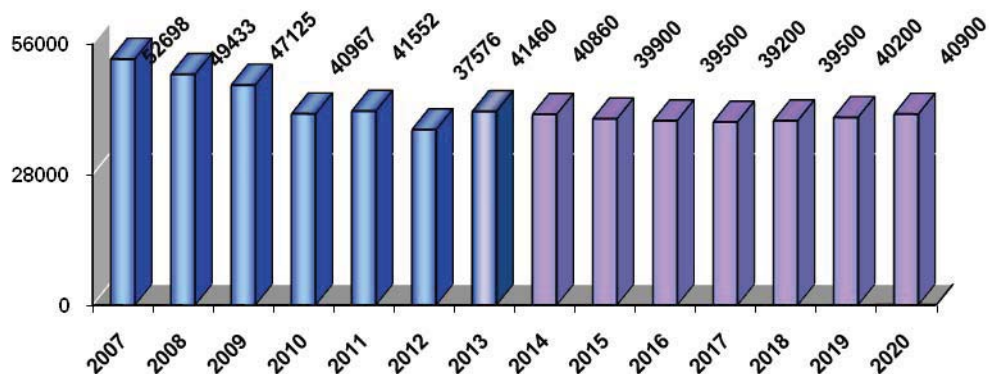

За галузевим спрямуванням ПТНЗ розподіляються наступним чином: промисловість – 51 (у т.ч. транспорт – 7, зв'язок – 1), будівництво – 26, агропромисловість – 13, сфера послуг – 21.

Внаслідок демографічної ситуації, що сталася в країні загальний контингент професійно-технічних закладів постійно зменшується

Тенденція зменшення контингенту ПТНЗ триватиме до 2018 року, після чого кількість учнів професійно-технічних закладів повільно зростатиме, але за прогнозом на перевищуватиме 45 тис. осіб.

Зміна загального контингенту ПТНЗ

Загальний контингент ПТНЗ області складає 37576 учнів. Середня наповнюваність одного професійно-технічного навчального закладу в Донецькій області складає 320 учнів (по Україні – 360 учнів).

Однак соціологічні дослідження свідчать, що вибір професійної освіти лише частково зумовлюється інтересом до самого тільки фаху. Більше ніж на професію молодь орієнтується на своє майбутнє соціальне становище, тому соціальна орієнтація випускників шкіл формується набагато раніше за фахову. Вони мало поінформовані про зміст майбутньої професії, але свідомі того, які життєві блага, привілеї, добробут вона забезпечує. Особливо посилилась соціальна орієнтація в період ринкових перетворень. Різко збільшилась кількість бажаючих отримати економічну, фінансову, юридичну освіту через те, що саме ці види освіти дають можливість бути у майбутньому лідером, матеріально забезпеченою людиною, посісти високу соціальну позицію у суспільстві. Не бажає сучасна молодь займатися фізичною працею, не користуються у неї повагою виробничі професії, що потребують середньої та вищої спеціальної освіти.

Проблема визначення професійних установок у психолого-педагогічній літературі в останні часи набуває соціальної значущості: підкреслюється важливість формування професійних установок, їх місце для самовизначення та самореалізації особистості. Разом з цим спостерігається недостатня розробленість суті поняття, його функціонального призначення, механізмів розвитку та динаміки протікання. Поняття “установки” досліджувалося вітчизняними та закордонними психологами, таким як: Г. Олпорт, Л. Лагге, З. Фрейд, Т. В. Кудрявцев, А. К. Марков, І. А. Зімня, Е. А. Клімов. Значний вклад в історію дослідження внесли Д. Н. Узнадзе та його послідовники Е. В. Джавахішвілі, Г. Г. Ділігенський, А. С. Прангішвілі та ін.

На теперішній час питання професійних установок досліджувалося багатьма дослідниками, але слід визначити, що в сучасній психолого-педагогічній літературі спостерігається невизначеність поняття “професійна установка”. Різні дослідники

використовують такі суміжні поняття як “професійне самовизначення”, “професійне становлення”, “професійна спрямованість”. Для визначення уявлення про професійні установки вважаємо задоцільно проаналізувати поняття “установки” та їх еволюцію в часі, після чого перейти до сформульованого поняття “професійні установки”.

Поняття “установка” формувалося впродовж тривалого часу, але вперше цей термін в психолого-педагогічній літературі був використаний в другій половині XIX століття Л. Ланге в 1888 р. з таким формулюванням: “установка – психологічний стан схильності суб'єкта до певної активності в певній ситуації” [1, с. 21]. Згідно Л. Ланге люди з неоднаковими установками, відповідаючи реакцією на однаковий подразник, витрачали на прояв реакції різні відрізки часу.

У подальших експериментальних дослідженнях установка вивчалася як психофізичний стан підготовки до всякої активності.

Біхевіористи ввели поняття “моторної установки”: психологічної підготовки людини до виконання певних моторних реакцій. Таким чином, установка сприймалася “як вторинне явище, похідне від основних психічних процесів” [4, с. 49].

Г. Оллпорт, який займався дослідженням установок як форми людської активності, визначає: термін “установка” був вперше введений в науковий вжиток Спенсером в праці “Перші принципи”. За Спенсером “думка людини з того або іншого питання безпосередньо залежить від душевної установки (attitude of mind), якої ми дотримуємося при вислухованні протилежної думки”. Виходячи з цього “установка” виражає позицію людини при розгляді певного питання [9, с. 113].

Г. Оллпорт (1935) виділяє два типи установок: установки, що спонукають (drive) поведінку, та установки, що спрямовують (direct) поведінку. Перші він назвав “мотиваційними установками”, другі – “інструментальними” [9, с. 118].

Його розподіл установок дотепер залишається авторитетним у психології. Г. Оллпорт узагальнив результати досліджень, зібравши воедино ті окремі ознаки, якими можна було б охарактеризувати поняття установки. Авторському підсумку такими властивостями є :

- 1) установка є орієнтацією людини на об'єкти дійсності або соціальні цінності, які якимсь чином служать потребам індивіда і задовольняють їх;
- 2) установка не є психічним явищем, що визначає автоматичну стереотипну поведінку; вона є імпульсом людської активності, що направляє її відповідно до вимог середовища;
- 3) залежно від обставин інтенсивність виявлення установки коливається від потенційного стану до максимальної активності;
- 4) установка не носить інстинктивний природжений характер, а створюється на основі особистого досвіду індивіда [9, с. 121].

Пізніше характеристики установки доповнювалися або уточнювалися і визначалися або як “неусвідомлювана значуща соціальна реакція” [12] або як “готовність до позитивних або негативних реакцій по відношенню до відповідних об'єктів” [10], чи ж як “стан готовності думки, відчуття і дій людини по відношенню до яких-небудь соціальних об'єктів” [11]. Таким чином, була позначена соціальна парадигма дослідження установки.

Над проблемою установок особистості у вітчизняній науці працював Д. Н. Узнадзе (засновник “грузинської школи”). В уявленні дослідника усі проблеми психології доцільно і варто розглядати під кутом зору установок.

Установка, за Д. Н. Узнадзе, – це таке “відношення потреб до ситуації, яке визначає функціональний статус особистості в даний момент” [10, с. 56].

Установка процесуальна і носить, як показують дослідження експериментатора і його співробітників, фазовий характер.”

Подальші дослідження проблеми установок знайшли відображення у послідовників школи Д. Н. Узнадзе, а саме: А. С. Парангішвілі, В. Г. Норахідзе, Ш. А. Надірашвілі.

Згідно результатів досліджень Д. Н. Узнадзе установкам належить роль того первинного, ще передує усім психічним процесам. Установка, як цілісна модифікація суб'єкта, його готовність до сприйняття подій майбутнього і здійсненню в певному спрямуванні дій розглядається ним, як стан, який надає діяльності суб'єкта певну спрямованість, вносить в неї специфічну потребу удіяти саме таким чином.

В загально психологічному розумінні функція установки полягає в тому, що вона забезпечує людину здатністю реагувати на ситуацію і зовнішні об'єкти на основі минулого досвіду. Установки забезпечують стійкість особистості, її діахронічну (що зберігається більш менш тривалий час) єдність.

В цілому теорія, створена Д.Н. Узнадзе полягає в обґрунтуванні та поясненні напруженості активності індивіда, за допомогою введення терміну установки як ключового механізму активності. Розроблена грузинською школою теорія установки відноситься до методологічних теорій психології разом з теорією діяльності. Основною ознакою даної теорії є розгляд установки (attitude) як готовності діяти або атитюду (від франц. Attitude – певний стан свідомості і нервової системи виражає готовність до реакції,направляючий і динамічний вплив на поведінку), тоді як в наукових роботах зарубіжних психологів установка (set) розглядається як готовність, схильність до певної дії. Відповідно до теорії Д. Н. Узнадзе з'явився системно-діяльнісний підхід до визначення установок. Як розвиток цього підходу з'явився термі “професійні установки”.

Вперше категорія “професійна установка” був введений біхевіористами, які досліджували моторну активність при здійсненні трудових операцій [4, с. 77]. Різні зарубіжні дослідники по-різному давали визначення професійної установки. Згідно Д. Маерсу в поняття професійної установки входять компоненти: наміри, афект і пізнання – де установка є єднальним компонентом між оцінкою об'єкту і самим об'єктом. Тут професійні установки виступають як уявлення індивіда про професійну діяльність, які формуються в процесі набуття досвіду, але необов'язково усвідомлювані в конкретний момент ухвалення рішення. Вітчизняні дослідники також внесли свій вклад в теорію професійної діяльності та визначення професійних установок. Так А. К. Маркова термін “професійні установки” визначає як “прагнення оволодіти професією,отримати спеціальну підготовку, домогтися в ній успіху, певного соціального статусу” [8, с. 31].

І. М. Кондаков визначає “професійні установки” як “активний вибір задач і моделювання у відповідності з ними особистої поведінки” [5, с. 56].

У тлумаченні Е. В. Джавахішвілі “професійна установка являє собою цілісне утворення, яке регулює і спрямовує психофізіологічні сили особистості для здійснення власної професійної діяльності” [2, с. 24].Кулик Н.І. розглядає поняття “професійні установки” як “таке, яке входить до структури особистості, що вже перебуває на стадії навчання певній професії або ж включена у професійну діяльність”. Відповідно до авторського розуміння професійна установка “відповідає первинному процесу професійного самовизначення особистості, в основі якої лежать безпосередні мотиви вибору професійної діяльності” [7].

Якщо в загальноосвітній школі інтерес до освіти дещо розмитий установками “так потрібно”, “вимагають батьки”, “усі вчать”, то в професійних середніх та вищих школах він чітко проявляється в бажанні “отримати престижну професію”, “працювати в інтелектуальній сфері діяльності”. За ринкових відносин виявляється особистий інтерес до високої заробітної плати, економічної незалежності, майбутнього влаштування в житті.

Зупинимося на деяких методичних аспектах вивчення соціально-професійних

орієнтацій випускників загальноосвітніх закладів. В науковій літературі зустрічається велика кількість понять, що використовуються для визначення соціально-професійних намірів молоді: життєвий шлях, особистий план, професійна орієнтація і та ін. Під наміром випускника школи розуміється вибір навчального закладу або сектора економіки і професії. Розрізняють: 1) повну конкретизацію наміру, за якої опитуваний вказує назву місця навчання або роботи і майбутню професію; 2) часткову конкретизацію, за якої вказана або тільки майбутня професія, або тільки майбутнього навчання і роботи; 3) невизначений намір, якщо не вказано ніпрофесіяні місце навчання.

Більшість дослідників обмежуються реєстра цією намірів без конкретизації. в результаті фіксується лише першочерговий намір випускника і відсутня повна картина відносин кожного респондента до всього спектру можливих варіантів вибору після закінчення школи.

Повне уявлення допомагає скласти фіксація установки випускника. Під установкою ми розуміємо відношення респондента до можливості реалізації кожного з можливих варіантів вибору після закінчення навчання у школі.

При цьому виокремлюють наступні установки: позитивну – найбільш бажаний варіант вибору; маргінальну-запасний варіант вибору; негативну – небажаний варіант вибору; невизначену – відсутність відношення до пропонуємих варіантів вибору.

Такий варіант був запропонований соціологом А. Прохватиловим наприкінці 70-х років ХХ ст. Іноді в розробках позитивну і маргінальну установки об'єднують в позитивну.

Вивчення установок випускників шкіл дозволяє врахувати весь спектр намірів. Приклад розподілу випускників шкіл м. Краматорська Донецької області за результатами опитування (%) наведено в таблиці 1.

Т а б л и ц я 1

Намір	Всього опитано	Установка			
		Позитивна	Маргінальна	Негативна	Невизначена
Вступити до професійно-технічного училища	250	70	50	100	30
Бал наданий відповіді		+1	+0,5	-1	0

Отримані результати можна описати узагальненою оцінкою відношення всіх опитаних до можливості навчання в професійно-технічному училищі.

Цей показник дає узагальнену характеристику позиції всіх респондентів щодо цього варіанту вибору (наміру) після закінчення школи. Цей показник змінюється від +1 до -1.

$m=0,02$

Для подолання перекосів у суспільній свідомості, в оцінці престижності професій, у формуванні професійної орієнтації та мотивації до праці велике значення має забезпечення в системі освіти поєднання навчання з продуктивною працею. Завдяки цьому молодь набуває не тільки трудових навичок, а й усвідомлює суспільну значущість цього виду праці; молоді відкриваються можливості свідомої орієнтації у трудовій сфері, а отже – економічної свободи, виникає інтерес до поповнення знань. Без цього праця, на думку видатного педагога А. Макаренка, є педагогічно нейтральною, тобто не формує духовного багатства особистості.

В и к о р и с т а н а л і т е р а т у р а :

1. Асмолов А. Г. Деятельность и установка. – М., 1979. – 152 с.

2. Джавахишвили Е.В. Психологическое становление профессионала. – Тбилиси, 1987. – 156 с.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология. – М., 2004. – 384 с.
4. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. – М., 2004. – 304 с.
5. Кондаков И. М. Методика для изучения мотивационных особенностей школьников. – М., 2007. – 123 с.
6. Кудрявцев Т. В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения // Вопросы психологии. – 1983. – № 2.
7. Кулик Н. І. Понятійно-критерійна основа проблеми дослідження професійно-орієнтованої установки у підлітків. – [Електронний ресурс] / Н.І.Кулик // Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2010_7/352-360.pdf
8. Маркова А. К. Психология профессионализма. – М., 1996. – 308 с.
9. Олпорт Г. Становление личности. – М., 2002. – 464 с.
10. Узнадзе Д. Н. Теория установки. – М., 1997. – 448 с.
11. Чхартишвили Ш. Н. Некоторые спорные проблемы психологи установки. – Тбилиси, 1971. – 273 с.
12. Шенченко О. Б. Системная детерминация профессиональных установок в реальной жизнедеятельности (на материале педагогического труда) : автореф. дисс. ... канд. психол. наук. – Барнаул, 1998. – 24 с.

Аннотация

Статья посвящена проблеме определения установок выпускников школ на получение профессионально-технического образования. Рассмотрены отдельные методические аспекты изучения социально-профессиональных ориентаций выпускников общеобразовательных школ.

Ключевые слова: установка, профессиональная ориентация, профессия, профессионально-техническое образование.

Annotation

The article is devoted to the determination of plant high school graduates to receive vocational education. We consider some methodological aspects of studying the social and professional orientations of secondary school graduates.

Key words: installation, vocational counseling, job, vocational and technical education.

УДК 378.016:74

Борисова С. В.

Слов'янський державний педагогічний університет

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

В статті поданий аналіз формування художньо-естетичної культури студентів на заняттях з вивчення народної творчості як складової процесу ознайомлення студентів з творами декоративно-ужиткового мистецтва.

Ключові слова: художньо-естетична діяльність, народна творчість, декоративно-ужиткове мистецтво, методика викладання.

Сучасні філософи зазначають, що людство поступово входить у фазу постмодерну з формуванням оновленої системи цінностей. Більшість дослідників, як свідчать публікації останніх років, схиляються до того, що в системі цінностей постмодерна перевага віддається не економічним досягненням, а вільному індивідуальному вибору,